

СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СВІТУ ПРОФЕСІЇ МАЙБУТНІМИ ФІЛОЛОГАМИ

Резюме

З метою психосемантичної реконструкції образу світу філології у професійній свідомості студентів було виконано емпіричне дослідження. Методологічною базою дослідження обрано психосемантичний підхід, який дозволяє реконструювати імпліцитні структури картини світу філологічної професії у свідомості студентів-філологів. **Метод.** Порівняння специфіки професійної свідомості молодших та старших курсів бакалаврату здійснювалося на результатах застосування семантичного диференціала. Нами було створено 18-шкальний семантичний диференціал, врівноважений за показниками оцінки, сили та активності. **Результати.** Порівнюючи характеристики світу філології студентів першого та четвертого курсу бакалаврату можемо констатувати наступні факти. Світ філології в цілому сприймається студентами як важливий, великий, активний та швидкий, радісний, безпечний, емоційний, хороший, правдивий, барвистий та новий. У семантичній структурі світу філології тісно пов'язані за змістом характеристики безпечності та м'якості, приємності та барвистості, простоти та розслабленості, активності та швидкості. Відтак, загалом для обох груп студентів характерна тенденція позитивного сприйняття світу філології. Значною мірою безпечність світу філології пов'язана з кінестетичною м'якістю, а приємність – з різнобарвністю, простота – з розслабленістю, а швидкість – з активністю. В обох досліджуваних групах спостерігається внутрішня неузгодженість характеристик світу філології, відзначається певна хаотичність та неповнота світу філології. Для студентів першого курсу характерна семантична близькість індикаторів безпеки та новизни, радісності та активності, а також поганості та розслабленості. Для четвертокурсників професійний світ філології більш певний, поряд з тим, їм характерні особливі зв'язки: поганості та хибності, гидкості, правдивості та простоти. Зроблено **висновок** про динаміку розвитку професійної свідомості студентів філологічних спеціальностей у процесі їх професіоналізації. Якщо для першокурсників світ філології цікавий, захоплюючий, веселий, потрібний та яскравий, то студенти старших курсів вбачають у ньому цікавість, різноманітність, велич, відповідальність і складність.

Ключові слова: професійна свідомість; професійна картина світу; психосемантика; семантичний диференціал; філолог.

Вступ. Професійний світ сьогодні потребує особистостей, здатних успішно й ефективно знаходити та реалізовувати себе в динамічних, суперечливих

суспільно-економічних умовах. Тому проблема становлення і розвитку професійної свідомості є однією з важливих проблем психології та педагогіки вищої школи, оскільки вона багато в чому визначає майбутнє місце фахівця в системі суспільних відносин.

Свідомість людини виконує надзвичайно важливу функцію співвіднесення, упорядкування й трансформації смислових структур, які визначають буття людини в світі (Рубинштейн, 2015). Тому уявлення про складну структуру багатомірної свідомості (Чуприкова, 1999; Петренко, 2005), її культурно-історичної детермінації (Выготский, 2019) є значним досягненням сучасної психології.

Професійна свідомість має динамічний характер та є зовнішньо та внутрішньо зумовленою (Леонтьев, 2004). Значну роль у професійній свідомості відіграє образ/картина світу професії, яка акумулює окремі аспекти культурно-історичного досвіду, індивідуальних уявлень щодо професійної діяльності людей та продукує в образах професій. Образ професії – це відображення у свідомості фахівця професійної діяльності, вираженої у сукупністю знань і уявлень про майбутню професію і про себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, закономірний та індивідуальний результат процесу професійного і особистісного розвитку на етапі навчання у виші, продукт професійної самосвідомості та основний зміст професійної Я-концепції (Смирнов, 1985; Ханина, 2004).

Нетривіальним завданням психосемантичного дослідження професійної свідомості виступає аналіз структури цієї моделюючої системи, її генезису і функціонування (Drobot, 2013; Лозова, 2013; Шевченко, 2009). Саме експериментальна психосемантика є галуззю психологічної науки, що вивчає структуру, генезис і функціонування системи значень, яка в єдності з особистісними смислами утворює індивідуальну свідомість суб'єкта (Дробот, 2019; Климов, 1995). В психосемантиці картина/образ світу трактується не як дзеркальне відображення дійсності, а як одна з можливих культурно-історичних моделей світу, які створює одиничний або колективний суб'єкт (Смирнов, 1985; Velmans, 1993). Таким чином, психосемантика стоїть на

позиції множинності можливих моделей світу, на ідеї плюралізму істини і, як наслідок, на ідеї множинності шляхів розвитку як окремого індивіду, так і всього суспільства (Петренко, 2009; Артемьева, 1999). На фоні інших психосемантичних досліджень професійна свідомість філолога залишається досі не дослідженим феноменом, зокрема, спеціальний інтерес викликає проблема того, як саме вона результується у професійному образі світу філології.

Метою дослідження є психосемантична реконструкція образу світу філології у професійній свідомості студентів. **Завдання дослідження** вбачаємо в: а) емпіричному виявленні індикаторів концепту «світ філології» у майбутніх філологів методом семантичного диференціала; б) порівнянні отриманих індикаторів у студентів першого та четвертого курсів.

Методи та методики дослідження. Як відомо, основним методом репрезентації картини світу суб'єкта в психосемантичних дослідженнях виступає побудова суб'єктивних семантичних просторів. Для цього експериментальна психосемантика має в арсеналі багато методик дослідження, які, можуть забезпечити дослідження та опис різних рівнів психіки – від когнітивного до глибинного. Серед найпоширених методів психосемантичного дослідження називають семантичний диференціал (Stoklasa J., Talasek T., & Stoklasova J., 2018). Представимо його детальніше відповідно до логіки емпіричного дослідження.

Семантичний диференціал (СД) – класична процедура експериментальної психосемантики для дослідження свідомості, її структур та смислових утворень. Нами було створено 18-шкальний СД, врівноважений за показниками оцінки, сили та активності. З огляду на те, що одним з СД, що було взято за основу, був створений О.Ю. Артем'євою російськомовним, з метою уникнути викривлення змісту дихотомій, СД також створювався російською мовою, чим пояснюємо таку презентацію результатів його застосування. Україномовні студенти заповнювали СД українською мовою.

Наводимо зміст індикаторів СД. Фактор «оцінка» представлено індикаторами «Безпечний - небезпечний; противний - приємний; поганий -

хороший; важливий - неважливий; хаотичний - упорядкований; помилковий - правдивий. Фактор «активність»: радісний - сумний; розслаблений - напружений; стриманий - емоційний; швидкий - повільний; активний - пасивний; чоловічий - жіночий. Фактор «сила»: простий - складний; м'який - твердий; великий - маленький; безбарвний - барвистий; незграбний - округлий; новий - старий.

Попри те, що експериментально цікаво було б додати до переліку категорій дихотомії «зовнішній – внутрішній» та «чистий – брудний», їх не було включено, оскільки це призвело б до порушення рівноваги СД за показниками «сила», «оцінка», «активність». Досліджуванам пропонувалось визначити ступінь прояву якостей, зазначених в індикаторах, за 7 значною шкалою. Таким чином, необхідність врівноважити дані семантичних диференціалів за показниками провідних осгудівських факторів призвела до створення адаптованого 18-шкального семантичного диференціала, дихотомії якого утворені стандартними дефініціями.

Вибірку цього дослідження склали 83 студенти першого і 79 четвертого курсів філологічних спеціальностей Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Університету сучасних знань (м. Київ), Одеського національного університету імені І.І. Мечникова та Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Беручи до уваги статистику представленості студентів чоловічої та жіночої статі (91% респондентів жіночої та 9% чоловічої статі), статевий або гендерний критерій не покладался в основу формування вибірки.

Результати дослідження. Статистична картина отриманих даних складалася на основі загальних статистичних величин, а саме: дисперсії (σ^2), мінімального (Min), максимального (Max) середнього (Mean) значень та моди (Mo). Попередньо було проведено перевірку розподілу даних у підвбірках студентів першого і четвертого курсів на відповідність нормальному закону, що дозволило використання середніх значень і дисперсії, а також у подальшому – застосувати факторний аналіз. Наводимо порівняльні показники загальних статистичних величин першого та останнього курсів бакалаврату (табл.1).

Порівняльні показники загальних статистичних параметрів семантики світу професії у студентів-філологів

	Перший рік навчання					Четвертий рік навчання				
	Мі n	Ма x	Меa n	Мо	σ^2	Min	Max	Меa n	Mo	σ^2
Безпечний – Небезпечний	1	7	2,92	2	2,71	1	7	3,09	2	3,81
М'який – Твердий	1	7	4,54	5	2,82	1	7	4	2	4,09
Огидний – Приємний	3	7	4,62	4	1,61	3	7	5,74	7	2,02
Радісний – Сумний	1	7	3,04	2	2,84	1	5	2,17	1	1,79
Поганий – Хороший	3	7	5,50	6	1,14	1	7	5,39	7	3,07
Великий – Маленький	1	7	1,96	1	2,76	1	6	1,65	1	1,51
Хаотичний – Впорядкований	1	7	3,35	3	3,52	1	7	4,57	7	4,98
Простий – Складний	1	7	5,08	6	2,71	1	7	5,30	7	4,40
Розслаблений – Напружений	2	7	5,42	6	2,01	2	7	4,96	6	2,32
Важливий – Неважливий	1	4	1,85	1	1,18	1	5	1,48	1	0,99
Стриманий – Емоційний	1	7	4,85	6	3,98	2	7	5,96	7	1,78
Блідий – Яскравий	1	7	5,54	7	2,58	4	7	6,30	7	0,77
Брехливий – Правдивий	1	7	4,62	6	3,37	1	7	5,39	6	2,89
Кутастий – Опуклий	1	7	4,23	6	3,07	1	7	4,52	4	3,72
Новий – Старий	1	7	2,62	1	2,97	1	7	3,70	4	3,95
Активний – Пасивний	1	6	2,27	2	1,57	1	4	1,65	1	0,79
Швидкий – Повільний	1	6	2,46	2	2,10	1	7	2,35	1	2,69
Чоловічий – Жіночий	1	7	4,19	4	2,16	1	7	3,48	4	1,72

За результатами первинної обробки даних констатуємо, що світ філології в цілому сприймається студентами як важливий, великий, активний та швидкий. При цьому він радісний, безпечний, емоційний, хороший, правдивий, барвистий та новий. Таким чином, загалом для обох груп студентів характерна

тенденція позитивного сприймання світу філології. Проте, варто зазначити, що для четвертокурсників світ філології м'якший, впорядкованіший та більш старий.

Опишемо детальніше тенденції за кожною з груп та визначимо за допомогою статистичного критерію U-критерію Манна-Уїтні статистично значущі різниці між показниками окремо для кожної підвибірки. На рис.1 та рис. 2. графічно представлені градації вираженості певної якості: яскраво виражена якість («дуже»), середньо виражена (достатньо) та слабо виражена.

Зазначені параметри для групи першокурсників наведено на рис.1

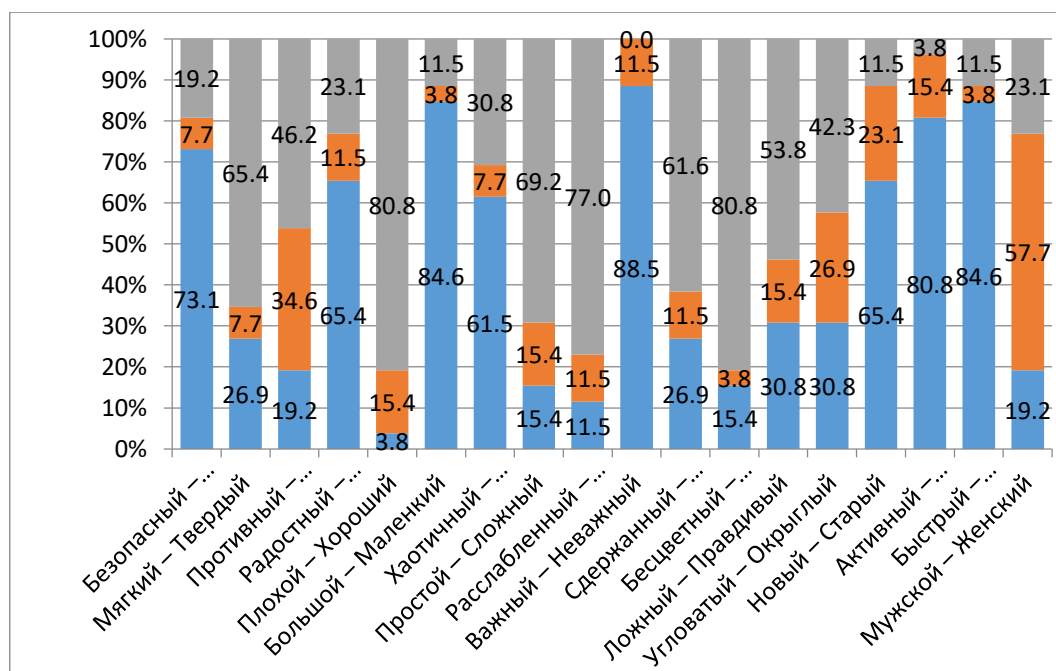

Рис. 1. Семантичний профіль світу філології у студентів-першокурсників

Світ філології студентами першого року навчання характеризується в основному як дуже великий та важливий, достатньо складний, дещо хаотичний та напружений, новий, достатньо активний та швидкий. При цьому він емоційно-позитивно забарвлений: хороший, дуже барвистий, радісний та емоційний. Таке трактування дозволяє респондентам сприймати світ філології як достатньо безпечний через деяку його твердість та достатню правдивість. При тому, що об'єкт оцінюється як опуклий, багато респондентів зазначають, що риса опуклості – кутастості не має стосунку до світу філології. Дещо парадоксальною є амбівалентна риса приємності світу філології: світ філології

різною мірою приємний для більшості студентів, в той час, як зазначила меншість, приємність не стосується світу професії.

Картина світу філології більшістю студентів-першокурсників характеризується достатньою несуперечливістю та конгруентністю, при тому, що сполучення окремих характеристик, наприклад, безпечності та твердості, складають образ чогось консервативно-ригідного (рис. 2).

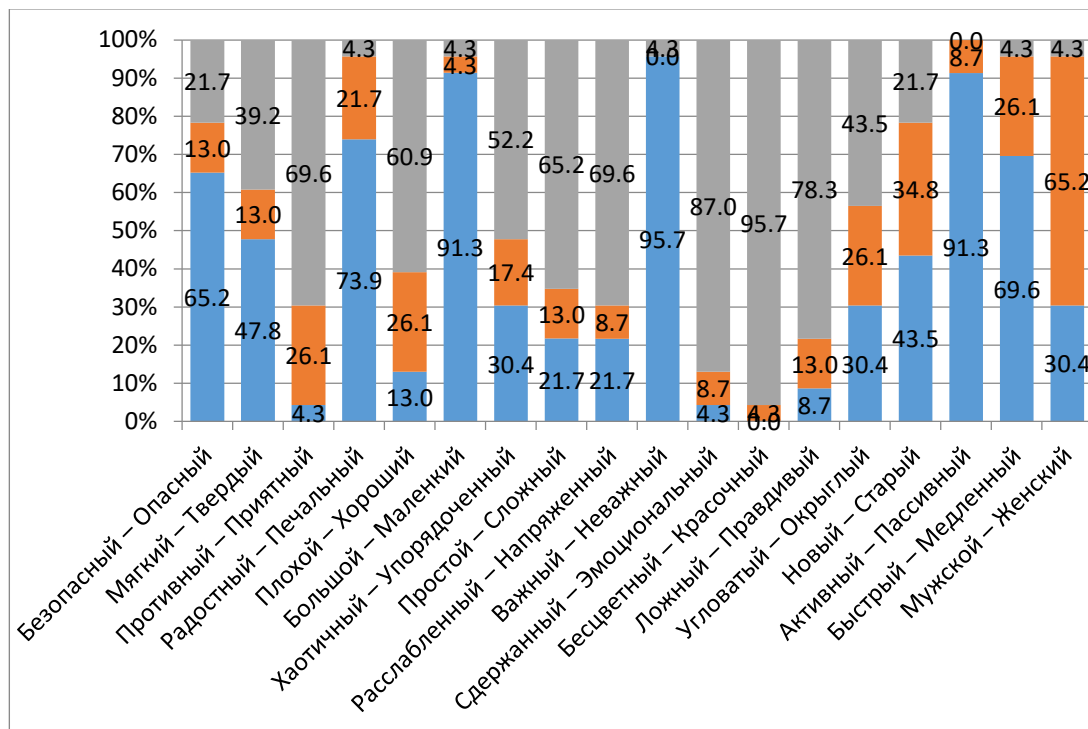

Рис. 2. Семантичний профіль світу філології у студентів четвертого року навчання

Світ філології для студентів-четвертокурсників філологічної освіти в основному має полярні, крайні, яскраво виражені характеристики. При цьому варто зазначити, що, на відміну від першокурсників, ніхто зі четвертокурсників не зазначив серед актуальних характеристик світу філології неважливість, безбарвність і пасивність. Для даної групи досліджуваних феномен дуже важливий та великий, украй складний, досить напружений, проте, напевно, в силу певного життєвого досвіду, – достатньо безпечний. Світ філології у свідомості старшокурсників закарбований у цілком позитивних атрибуціях: досить правдивий, дуже емоційний, дуже впорядкований, високо різнобарвний, напрочуд активний, дуже приємний, дуже радісний, дуже хороший, швидкий.

Аналогічно до оцінок першокурсників, кутастисть світу у цій групі має двояке трактування: однакова кількість респондентів зазначають його абсолютну опуклість, аналогічна кількість респондентів констатує, що даних параметр не характерний світу філології. Параметр м'якості світу філології для четвертокурсників також неоднозначний: більшість характеризують його як м'який та, водночас, твердий. Новизна світу філології теж неоднозначна: частина опитаних зазначають рівень новизни як «достатній», проти тих, хто не надає індикатору особливого значення. Характеристика чоловічості/жіночності світу філології не виражена й не характерна для картини світу студентів.

Спочатку порівнювалися середні величини індикаторів базисного фактора семантичного диференціала «Оцінка» (рис.3).

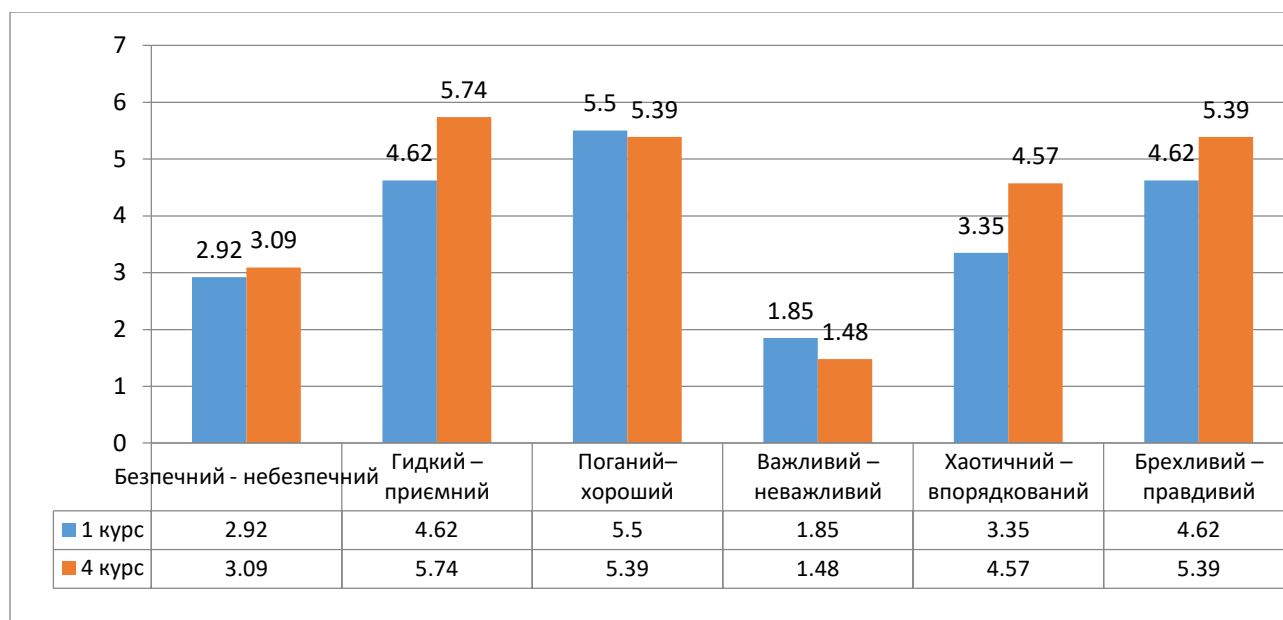

Рис. 3. Порівняння середніх величин базисного фактора «Оцінка» світу філології у двох групах студентів

З метою визначення наявності/відсутності групових відмінностей індикаторів базистних факторів було використано U-критерій Манна-Уїтні. Згідно з обраним методом, можемо висунути такі статистичні гіпотези:

- H_0 : рівень ознаки в групі 2 не нижче рівня ознаки в групі 1.
- H_1 : Рівень ознаки в групі 2 нижче рівня ознаки в групі 1.

Порівняння індикаторів за допомогою U-критерія Манна-Уїтні визначило статистично значущі відмінності за шкалою «огидний – приємний» ($p \geq 0,01$).

Шкала «хаотичний – впорядкований» має відмінності у проявах на рівні тенденції ($p \geq 0,05$). Шкали «безпечний – небезпечний», «поганий – хороший», «важливий – неважливий», «хибний – правдивий» не мають статистично значущих відмінностей.

Наступним кроком дослідження стало порівняння середніх величин індикаторів базисного фактора семантичного диференціала «Активність» (рис.4).

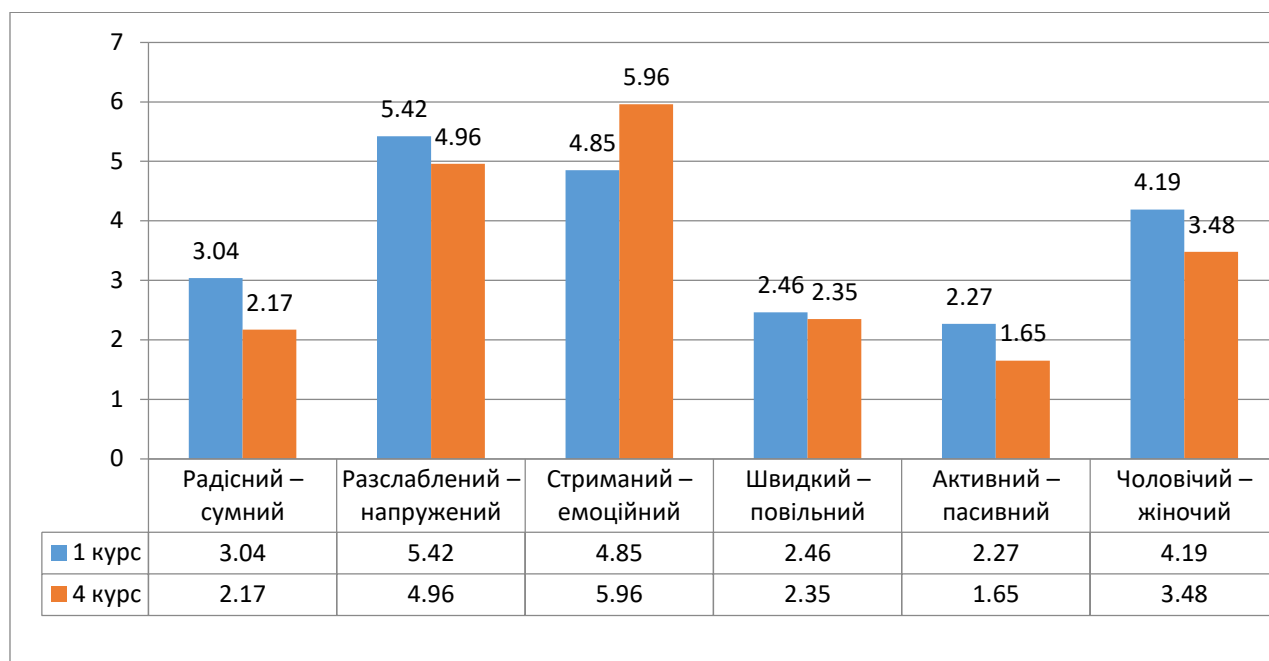

Рис. 4. Порівняння середніх величин базисного фактора «Активність» світу філології у двох групах студентів

Порівняння індикаторів за допомогою U-критерія Манна-Уїтні визначило статистично значущі відмінності на рівні тенденції ($p \geq 0,05$) за шкалами «радісний – сумний», «активний – пасивний», «стриманий – емоційний». Відмінностей середніх показників за шкалами «розслаблений – напружений», «швидкий – повільний», «чоловічий – жіночий» статистично не підтверджено.

Насамкінець порівнювалися середні величини індикаторів базисного фактора семантичного диференціала «Сила» (рис.5.)

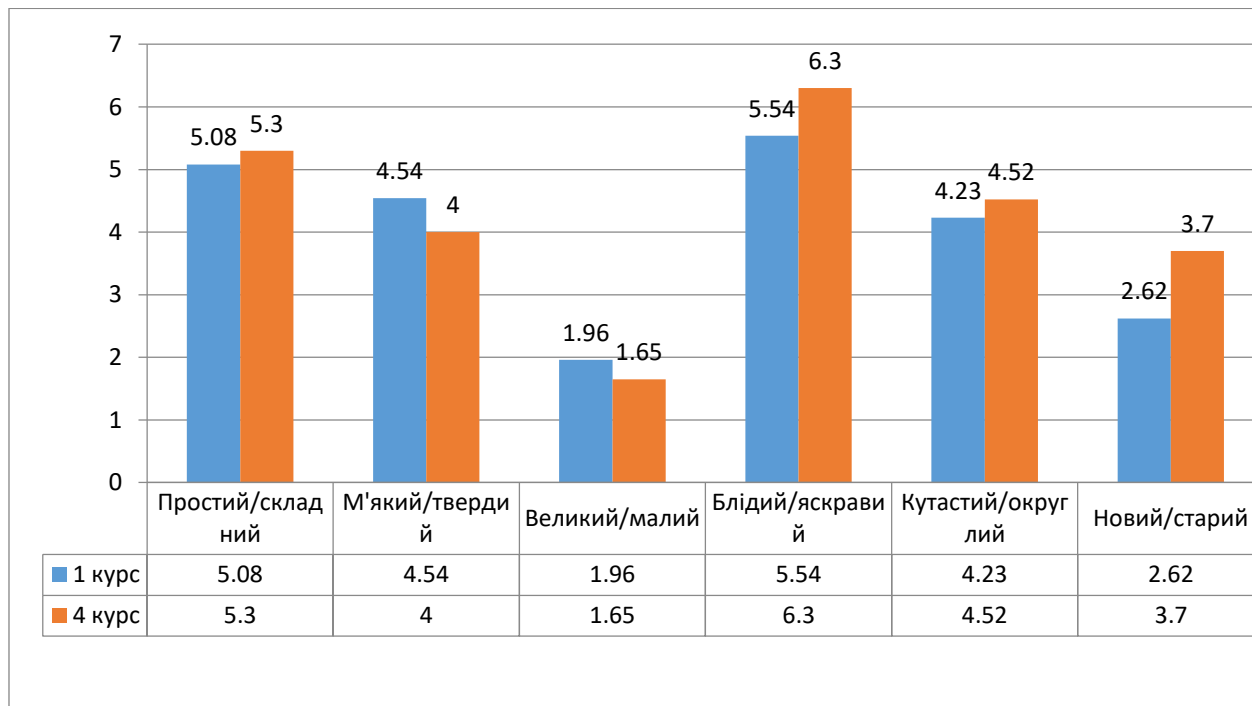

Рис. 5. Порівняння середніх величин базисного фактора «Сила» світу філології у двох групах студентів.

Порівняння індикаторів за допомогою U-критерія Манна-Уїтні визначає наявність статистично значимих відмінностей за шкалою «новий – старий» на рівні тенденції ($p \geq 0,05$). Відмінностей розподілу оцінок за шкалами «простий – складний», «м'який – твердий», «великий – маленький», «кутастий – опуклий» не виявлено. Відсутня також статистично значуща відмінність в оцінці світу філології за шкалою домінуючого кольорового тону – «блідий – яскравий». Відповідно до отриманих результатів, студентами-четвертокурсниками світ філології позиціонується як більш старий, ніж він таким уявляється першокурсникам. З цього приводу припускаємо не лише суб'єктивно оцінювану хронологію конструкту, але й те, що картина світу філології у четвертокурсників почала формуватись раніше, а отже об'єктивно є менш новою.

Загалом, описана статистично значуща картина світу філології студентів першого курсу та четвертокурсників не суперечить розподілу ознак, які описувались вище, при порівнянні середніх величин. Статистично було доведено відмінності в індикаторі «приємність». Також констатуємо тенденції у

відмінностях за параметрами «радісності», «хаотичності», «емоційності», «новизни», «активності».

Наступним кроком при обробці семантичного диференціала є проведення кореляційного аналізу. З огляду на розмірність виділених у вибірці груп (студенти-філологи першого та четвертого курсів) було застосовано коефіцієнт кореляції r_s Спірмена. Під час проведення кореляційного аналізу семантичного диференціала було встановлено зв'язки між показниками індикаторів у студентів-першокурсників.

В результаті підрахунку коефіцієнтів кореляції було виявлено статистично значущі зв'язки індикаторів семантичного диференціала у групі першокурсників ($r_s \geq 0,500$). Перший з виявлених прямий, високозначущий зв'язок встановлено між індикаторами *безпеки та новизни* ($r=0,737, p \leq 0,05$). Значущий кореляційний зв'язок поєднує також індикатори «радісний» та «активний» ($r=0,637, p \leq 0,05$), а також «поганий – хороший» і «розслаблений – напружений» ($r=0,614, p \leq 0,01$). Крім того, для студентів бакалаврату характерний прямий зв'язок між роком навчання та *приємністю «світу філології»* ($r=0,455, p \leq 0,05$).

Розглянемо статистично значущі зв'язки індикаторів семантичного диференціала у групі студентів-четвертокурсників. Серед останніх також було виявлено дихотомії, коефіцієнт сили яких перевищує 0,500. Результати було згруповано відповідно до загальноновизнаних рівней кореляцій. Перший з виявлених прямий високозначущий зв'язок встановлено між індикаторами «поганий – хороший», «хибний – правдивий» ($r=0,791, p \leq 0,01$) та «огидний – приємний» ($r=0,721, p \leq 0,01$). Зазначимо, що саме у підвибірці першокурсників діада «простий – складний» обернено корелює з діадою «хибний – правдивий» ($r=-0,423, p \leq 0,05$).

Мають місце також статистично значущі та помірні кореляції: перші на рівні $0,5 < r < 0,69$, другі на рівні $0,3 < r < 0,49$. Виявлено спільні для обох груп досліджуваних зв'язки між такими індикаторами семантичного диференціала:

1. «повільний-швидкий», з одного боку, та «пасивний-активний», з другого ($r=0,673$, $p \leq 0,01$ для першокурсників та $r=0,451$, $p \leq 0,05$ для четвертокурсників).

2. «напружений-розслаблений», з одного боку, та «простий – складний» з другого ($r=0,662$, $p \leq 0,05$ для першокурсників та $r=0,654$, $p \leq 0,01$ для четвертокурсників);

3. «твердий-м'який», з одного боку, та «небезпечний-безпечний» з другого ($r=0,505$, $p \leq 0,01$ для першокурсників та $r=0,482$, $p \leq 0,05$ для четвертокурсників);

4. у першокурсників на рівні значущості $r=0,436$, $p \leq 0,05$ «барвистий-безбарвний», з одного боку, та «приємний-неприємний» ($r=0,623$, $p \leq 0,01$), з другого у четвертокурсників.

Зважаючи на наведені вище зв'язки, можна стверджувати, що студенти як молодшого, так і старшого курсу бакалаврату описують картину світу філології в семантично близьких категоріях.

Враховуючи отримані дані, було проведено факторний аналіз отриманих результатів семантичного диференціала поняття «світ філології». За отриманими результатами у кожній з груп вибірки виділено по 6 факторів, що охоплюють близько 66% дисперсії студентів першого року навчання та близько 65% дисперсії студентів-четвертокурсників.

Спершу визначимо фактори першокурсників. При обробці даних було отримано шість значущих факторів, які в сумі пояснюють 66% дисперсії. Перший фактор пояснює 14,3% дисперсії, другий – 12,3%, третій – 11,9%, четвертий – 10,3%, п'ятий – 8,9%, шостий – 8,1% (табл.2.)

Матриця вилучених обернених компонентів концепту «світ філології» у професійній свідомості студентів першого курсу

Індикатори	Компоненти факторів					
	1	2	3	4	5	6
Активний – пасивний	0,912					
Радістний – сумний	0,799					
Швидкий – повільний	0,776					
Розслаблений – напружений		0,883				
Поганий – хороший		0,806				
Безпечний – небезпечний			0,883			
Новий – старий			0,863			
Брехливий – правдивий				0,784		
Простий – складний		0,550		-0,702		
Великий – малий	0,513			0,700		
Хаотичний – впорядкований					0,933	
Чоловічий – жіночий					0,604	
Стриманий – емоційний						0,878
Блідий – яскравий						0,554

Генералізація змісту факторів дозволила присвоїти їм такі назви: перший фактор – **«Активність»**, другий – **«Слабкість»**, третій – **«Безпека»**, четвертий – **«Хибність»**, п'ятий – **«Хаотичність»**, шостий – **«Стриманість»**. Показники індикаторів «важливості», «м'якості», «приємності» та «опуклості» не знайшли свого відображення у факторах.

Факторам було присвоєно такі робочі назви. Перший – *«Огідний»*, другий – *«Простий»*, третій – *«Хаотичний, але важливий»*, четвертий – *«Безпечний»*, п'ятий – *«Великий»*, шостий – *«Чоловічий»*. Показники «активності», «стриманості», «швидкості» та «новизни» не знайшли відображення у факторах.

При обробці факторної структури світу філології в уявленнях студентів-четвертокурсників було отримано шість значущих факторів, які в сумі пояснюють 65% дисперсії. Перший фактор пояснює 19% дисперсії, другий – 10,7%, третій – 10,7%, четвертий – 9%, п'ятий – 8,1%, шостий – 7,5% (табл.3)

**Матриця вилучених обернених компонентів концепту «світ філології»
у професійній свідомості студентів четвертого курсу**

Індикатори	Компоненти факторів					
	1	2	3	4	5	6
Радістний – сумний	-0,905					
Огидний – приємний	0,872					
Брехливий – правдивий	0,687					
Поганий – хороший	0,674					
Блідий – яскравий	0,655					
Простий – складний		0,904				
Розслаблений – напружений		0,829				
Важливий – неважливий			- 0,837			
Хаотичний – впорядкований			0,798			
Кутастий – опуклий	0,405		0,530			-0,443
Безпечний – небезпечний				0,877		
М'який – твердий				0,690	0,425	
Великий – малий					0,958	
Чоловічий – жіночий						0,923

Дискусія. Як впливає з отриманих емпіричних даних, в цілому, структура картини світу філології студентів-першокурсників амбівалентна та недиференційована. З одного боку, світ філології сприймається досить вільно, не викликає напруження, тривоги, оцінюється як зрозумілий та безпечний. Світ філології для першокурсників активний, проте розслаблений, стриманий, проте хаотичний, хибний, але безпечний. Першокурсникам притаманно оцінювання світу філології як менш радісного, більш пасивного та менш емоційного, порівняно зі студентами четвертого курсу. Хоча загалом першокурсники бакалаврату описують світ філології як помірно радісний, скоріше емоційний, ніж стриманий, все ж вони не мають того запасу позитивних емоцій та вражень, які могли б стримати вплив негативу від стресової ситуації вступу до закладу вищої освіти, з яким в основному і пов'язане їх уявлення про світ філології. Втім, результати вказують на змістову мінливість, яка дозволяє припустити, що описані атрибуції, хоча і притаманні студентам-першокурсникам, значною мірою зумовлені ситуативно та підлягають змінам. Аналогічні висновки зустрічаємо у праці О.В. Дробот, яка іншими засобами констатувала подібну несформованість образу професії у майбутніх менеджерів в галузі видавничої

справи, інформаційних технологій, офіс-менеджерів та організаторів виробництва у харчовій промисловості (Дробот, 2009).

Узагальнивши зміст факторів, констатуємо, що картина «світу філології» студентів-четвертокурсників характеризується значною розміреністю, широким обсягом, в який включено знання про професійну структуру суспільства. У цьому «арсеналі» студент легко орієнтується, можливо через спрощену структуру даних, загальну поверхову оцінку різних сфер. Проте компоненти картини «світу філології» перебувають в певній неузгодженості, створюють деяку хаотичність та порушують ідеальність системи. Ці факти співставні з даними, отриманими в дисертаційному дослідженні У.Л. Мороховської, яка, досліджуючи образ світу професії студентів четвертого курсу спеціальності «психологія», констатувала фактор «Складна активна сила», наповнений «практичною» семантикою, бажанням працювати у сполученні з невпевненістю у власних силах студентів (Мороховська, 2011). Порівняння даних свідчить на користь спільних тенденцій становлення при збереженні змістової специфіки професійної свідомості студентів різних спеціальностей.

Частина суджень має афективно-негативний характер, що може бути пов'язано з минулим неуспіхом або перепонами, можливо, нереалізованими дитячими бажаннями чи теперішніми амбіціями щодо нинішнього фаху. У професійній свідомості четвертокурсників світ філології має більш виражені ознаки приємності та впорядкованості, ніж у першокурсників. Цей факт можна пояснити динамічними процесами становлення професійної свідомості: проходженням різних видів практик, поступовим набуттям професійного та особистого досвіду, деталізацією картини світу професії в частині знань про різні сфери діяльності філолога. Поряд з тим, період навчання у закладі вищої освіти суттєво розсуває межі поняття «світ філології», сприяє кращій структурації цього феномена, що особливо яскраво виявилось у шкалі індикатора «хаотичність».

До спільних тенденцій для експериментальних підгруп вибірки віднесено: гендерний вимір не характерний для світу філології, йому притаманне позитивне сприйняття, його оцінювання наповнено активними

характеристиками (відповідно, фактор «активність»), характеристиками розмірності (відповідно, фактор «сила») та особистої значущості для респондентів (фактор «оцінка»).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку гендерних відмінностей сприйняття «світу філології». Подальші дослідження даної теми повинні будуватися із залученням контрольної (их) групи (груп), а також їх результати повинні порівнюватися з результатами досліджень з повторними вимірами.

Висновки. Порівнюючи характеристики світу філології студентів першого та четвертого курсу бакалаврату, можемо констатувати наступні факти.

Світ філології в цілому сприймається студентами як важливий, великий, активний та швидкий, радісний, безпечний, емоційний, хороший, правдивий, барвистий та новий. У семантичній структурі світу філології тісно пов'язані за змістом характеристики безпечності та м'якості, приємності та барвистості, простоти та розслабленості, активності та швидкості. Відтак, загалом для обох груп студентів характерна тенденція позитивного сприйняття світу філології. Значною мірою безпечність світу філології пов'язана з кінестетичною м'якістю, а приємність – з різнобарвністю, простота – з розслабленістю, а швидкість – з активністю.

В обох досліджуваних групах спостерігається внутрішня неузгодженість характеристик світу філології, відзначається певна хаотичність та неповнота світу філології. Для студентів першого курсу характерна семантична близькість індикаторів безпеки та новизни, радісності та активності, а також поганості та розслабленості. Для четвертокурсників професійний світ філології більш певний, поряд з тим, їм характерні особливі зв'язки: поганості та хибності, гидкості, правдивості та простоти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Артемьева, Е. Ю. (1999). *Основы психологии субъективной психосемантики*. Москва : Наука ; Смысл. 350 с.
- Выготский, Л. С. (2019). *Психология развития. Избранные работы*. Москва : Юрайт, 281 с.
- Дробот, О.В. (2007). Семантична диференціація візуальних аналогів Я та майбутньої професії. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ: Логос. Т.7, Вип.12. 67-72.
- Дробот, О.В. *Психосемантичні особливості змісту професійної свідомості інженерів*. *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 25, Iss. 1. С. 72-89. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-72-89>
- Климов, Е.А. (1995). *Образ мира в разнотипных профессиях: учебное пособие*. Москва: Издательство Московского университета, 224 с.
- Леонтьев, А. Н. (2004). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Академия, 352 с.
- Лозова, О.М. (2013). Структура самоставлення майбутніх психологів як основа конструювання образу світу професії. *Проблеми сучасної психології*. вип. 21. Кам'янець-Подільський: Аксіома. С.338-348. <https://doi.org>
- Мороховська, У. Л. (2011). *Розвиток мотиваційних складових професійного самовизначення майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук; Ун-т менедж. освіти*. Київ, 19 с.
- Петренко, В. Ф. (2009). *Основы психосемантики*. 3-е изд. доп. Москва: Эксмо, 480 с.
- Рубинштейн, С. Л. (2015). *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер, 705 с.
- Смирнов, С. Д. (1985). *Психология образа: проблема активности психического отражения*. Москва: Издательство Московского университета, 231 с.
- Ханина, И.Б. (2009). Образ мира и профессиональный мир. *Мир психологии: научно-методический журнал*. №4 (60). 179-187.
- Чуприкова, Н. И. (1999). Мозг, психика, сознание. *Мир психологии*. научно-методический журнал. №1 (17). 84-97.
- Шевченко, Н.Ф. (2012). Професійна свідомість психолога: методологічний та прикладний аспекти. *Проблеми сучасної психології*. № 1. 16-23.
- Drobot, O.V. Managerial Mentality: Scientific Paradigm of Research. *Middle-East Journal of Scientific Research*. 2013. Nr 13. 101-107.
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2018). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity*, 35, P. 1–14. <http://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>.
- Velmans, M. A. (1993). Reflexive science of consciousness. *Experimental and theoretical studies of consciousness: Ciba Foundation Symposium*, 81-99.

REFERENCES

- Artem'eva, E. Ju. (1999). *Osnovy psikhologii sub'ektivnoj semantiki* [The basis of the psychology of subjective semantics]. Moscow: Nauka; Smysl. [in Russian].
- Vygotskii, L. S. (2019). *Psikhologija razvitiia. Izbrannye raboty*. [Developmental psychology. Selected works]. Moskva: Iurait, 281 s. [in Russian].
- Drobot, O.V. (2007). Semantichna diferentsiatsiia vizualnikh analogiv Ia ta maibutnoi profesii [Semantic differentiation of visual analogues of I and future profession]. *Problemi zagalnoi ta pedagogichnoi psikhologii*. Zbirnik naukovikh prats Institutu psikhologii im. G.S. Kostiuca NAPN Ukraïni – Problems of general and pedagogical psychology. Collection of scientific works of the Institute of Psychology. G.S. Kostyuk NAPS of Ukraine. Kiiiv: Logos. T.7, Vip.12. 67-72. [in Ukrainian].
- Drobot, O.V. (2019). Psikhosemantichni osoblivosti zmistu profesiinnoi svidomosti inzheneriv. [Psychosemantic features of the content of professional consciousness of engineers]. *Psycholinguistics*. Vol. 25, Iss. 1. 72-89. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-72-89>
- Klimov, E.A. (1995). *Obraz mira v raznotipnyh professijah* [The image of the world in different types of professions]. Moscow: MGU. [in Russian].
- Leont'ev, A. N. (2004). Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'. [Activity. Consciousness. Personality] Moscow: Akademija. [in Russian].
- Lozova, O.M. (2013). Struktura samostavleniia maibutnikh psikhologiv iak osnova konstruiuvannia obrazu svitu profesii. [The structure of self-attitude of future psychologists as a basis for constructing an image of the world of the profession.]. *Problemi suchasnoi psikhologii* – Problems of modern psychology.[in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2013-21.%p>
- Morokhovska, U. L. (2011). Rozvitok motivatsiinikh skladovikh profesiinogo samoviznachennia maibutnikh psikhologiv [Development of motivational components of professional self-determination of future psychologists]: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk; Un-t menedzh. osviti. Kiiiv, 19 s. [in Ukrainian].
- Petrenko, V. F. (2009). *Osnovi psihosemantiki* [The basis of psychosemantics]. 3-e izd. dop. Moskva: Eksmo, [in Russian].
- Rubinshtejn, S. L. (2015). *Osnovy obshhej psihologi* [The Basics of General Psychologists]. SPb.: Piter. [in Russian].
- Smirnov, S. D. (1985). *Psihologija obraza: Problemy aktivnosti psihicheskogo otrazhenija* [Psychology of the image: Problems of mental reflection activity]. Moscow: MGU. [in Russian].
- Hanina, I. B. (2009). Obraz mira i professionalnyi mir [The image of the world and the professional world. The world of psychology: scientific and methodological journal]. *Mir psikhologii: nauchno-metodicheskii zhurnal* – The world of psychology: scientific and methodological journal. №4 (60). 179-187. [in Russian].
- Chuprikova, N. I. (1999). Mozg, psihika, soznanie [Brain, mind, consciousness]. *Mir psikhologii – The world of psychology*, 1 (17), 84-97. [in Russian].
- Shevchenko, N. F. (2010). Profesiina svidomist psykholoha: metodolohichnyj ta prykladnyj aspekty. [Professional consciousness of a psychologist: methodological and applied aspects]. *Problemy suchasnoi psykholohii* – Problems of modern psychology. [in Ukrainian]. № 1. 16-23.

Drobot, O.V. (2013). Managerial Mentality: Scientific Paradigm of Research. *Middle-East Journal of Scientific Research*. Nr 13, 101-107.

Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2018). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity*, 35, 1–14. <http://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>.

Velmans, M. A. (1993). Reflexive science of consciousness. *Experimental and theoretical studies of consciousness: Ciba Foundation Symposium*. 81-99.

Pustovy S. A.

SEMANTIC DIFFERENTIATION OF THE WORLD OF THE PROFESSION BY FUTURE PHILOLOGISTS

Abstract

An empirical study was performed to reveal the essence of the image of the world of philology in the professional consciousness of students. A psychosemantic approach was selected as the methodological basis of the study, allowing to reconstruct several implicit structures of the image of the world of the philological profession in the consciousness of philology students. Specifics of professional consciousness of junior and senior bachelor's courses were compared using the results of the application of semantic differential. We created an 18-scale semantic differential, balanced according to the parameters of evaluation, strength and activity. By comparing the characteristics of the world of philology of undergraduate students of the first and fourth year of studies, we can state the following. Students generally perceive the world of philology as important, big, active and fast, joyful, safe, emotional, good, true, colorful and new. The characteristics of safety and softness, pleasantness and colorfulness, simplicity and relaxedness, activity and speed are closely related in content within semantic structure of the world of philology. For the fourth-year students, the professional world of philology is more defined, and at the same time, they are characterized by special connections: the bad and the false, ugliness, truth and simplicity. It was concluded that age-related dynamics of development of professional consciousness of students of philological specialties are present. The world of philology is interesting, fascinating, cheerful, necessary and bright for the freshmen, while senior students see curiosity, variety, greatness, responsibility and complexity in it. The observed trends are closely related to the age of the subjects.

Keywords: *professional consciousness; professional image of the world; philologists; psychosemantics; semantic differential.*